

TELVİN

ka bir sığata intikal etmesidir. Sâlik Hakk'a vuslatı gerçekteştirince temkin sahibi olur. Vuslatın alâmeti sâlikin kendinden tamamen geçmesi, beşerî ve nefşânî kayıtlardan kurtulmasıdır. Bu hal kulda devamlı olursa o kişiye "mütemekkin" denilir. Buna göre telvinden sonraki temkin hali cem'den sonra fark, sekrden sonra sahv, fenâdan sonra bekâ hali gibidir. Telvîn hal sahiplerinin, temkin hakikat ehlinin sıfatıdır. Kul sülûk yolunda bulunduğu müddetçe telvîn ehlidir (mütelevvîn, mülevven). Kuşeyrî, şeyhi Ebû Ali ed-Dekkâk'tan rivayetle Hz. Mûsâ'nın telvîn ehli olduğunu, Tûr dağında Allah'ın kelâmını işittiğinde halinin değiştiğini ve yüzünü bir nikabla örtme ihtiyacı duyduğunu, Hz. Peygamber'in ise temkin ehli olup mi'racda temaşa ettiklerinden etkilenmediğini, Hz. Yûsuf'u gören Züleyha'nın diğerkadınların aksine temkin makamında bulunduğunu söyler (*Risâle*, s. 211-213). Cüneyd-i Bağdâdî'ye, "Daha önceleri ilâhileri dinlediğinde coşardın, şimdi ise sâkinsin, yerinde duruyorsun" denildiğinde onun, "Şu dağlara bakıyor ve onları hareketsiz sanıyorsun, halbuki onlar bulutlar gibi geçip gitmektedir" meâlindeki âyetle (en-Neml 27/88) cevap vermesi telvinden sonra temkin mertebesine erdiği şeklinde yorumlanmıştır. Halâlâc-ı Mansûr'un bu iki terime temas eden ilk sûfiler arasında yer aldığı kaydedilir.

Temkin halinin devamı konusunda sûfiler iki görüş beyan etmiştir. Bu halin devamının mümkün olmadığını söyleyenler Hz. Peygamber'in ashabına, "Benim yanınızda bulunduğunuz hal üzerinde kalsaydınız melekler size gelir ve elinizi sıkardı" demesini (Müslim, "Tevbe", 3) delil göstermişlerdir. Temkin halinin devamının mümkün olduğunu savunanlar ise hakikat ehlinin hallerle (tavârik) değişme vasfını aştığını, daha yüksek makamlara ulaştığını belirtirler. Hücvîrî Hakk'a giden yolu makam, hal ve temkin şeklinde üç kısma ayırır. Makam telvîn ile temkin arasında bulunur. "Mânevî yoldaki menzil" anlamına gelen makamın ötesine geçmek mümkün iken temkinin ötesine geçmek imkânsızdır. Zira temkin son mertebe olup ilâhî huzurda karar kılmaktır. Makamlar telvîne sebep yahut vesile olur. Hz. Mûsâ'ya, "Nalınlarını çıkar ve asâyı at" buyurulması (Tâhâ 20/12), "menzil ve makamları geçerek temkine ulaşınca senin için telvînin sebepleri ortadan kalkar" demektir. Velâyetin başlangıcı talepte bulunmak, ortası sülûk makamlarının gerektirdiği hallerle hallenmek (telvîn), sonu ise ilâhî huzurda sâbit-kadem olmaktır (temkin).

Ebû Hafs Şehâbeddin es-Sühreverdî telvîn ehlini üç gruba ayırır. Sûfinin telvîn kalbini bulmakla, mutasavvıfın telvîn kalp mertebesinden nefis mertebesine inip nefsinin görmekte gerçekteştir. Sûfî ve mutasavvıflara benzemeye çalışanların (müteşebbih) telvîn yoktur. Çünkü telvîn hal sahiplerine ait bir özelliktir (*Avârif*, s. 85-86). Sühreverdî kalp ehli sûfilerin telvîninin sıfat tecellîlerinin sonucunda ortaya çıktığını, bu sûfilere peygamberlerin mânevî kemallerinin zuhur etmediğini söyler. Kalp perdelerini yırtıp ruhlarını Hakk'ın zâtî nuruna kavuşturan temkin ehli ise zât tecellîlerine mazhar kılınır ve kurbiyet makamına ulaşır. Hakk'ın zâtında bir değişme olmadığından onlar için telvîn ortadan kalkmıştır. Telvîn sadece nefiste ve tezkiye edilen kalpte meydana gelir, ruh için telvîn söz konusu değildir. Hâce Abdullah-ı Herevî'ye göre müridin temkini sülûkteki kastının doğruluğu, sâlikin temkini mâsivâdan alâkanın kesilmesi, ârifin temkini varlık nuruna mazhar olarak talep edilen bütün mertebelerin üzerinde bulunmasıdır (*Menâzilü's-sâirîn*, s. 133).

Serrâc, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Abdürrezzâk el-Kâşânî gibi sûfiler telvînin temkinden üstün bir hal sayıldığını söylemişlerdir. Serrâc, sûfilere bir grubun telvînini "halin değişmesi" değil "hakikatin alâmeti" şeklinde tarif ettiğini söyler (*el-Lüma'*, s. 357). İbnü'l-Arabî, sûfilerin çoğunluğuna göre eksik bir hal kabul edilen telvîn sahibinin muhakkik ve kâmil olma makamına ulaştığının alâmeti sayar. Ona göre telvîn makamı asıl ve üstündür. Çünkü bu mertebedeki kul, "O her gün bir şe'nde dir" âyetinde ifade edildiği üzere (er-Rahmân 55/29) Allah'ın sıfat tecellîlerine tecelliğâh olur. Bu sebeple telvîn ilâhî bir sıfattır ve kemale işaret eder. Hakk'ın sıfat tecellîleri dâimî ve sonsuz olduğuna göre insanın bu tecellîlere mazhar kılınması da aynı şekilde sonsuzdur. Sâlik telvînindeki istikrarı ölçüsünde kemal sahibidir. Buna "temkinde telvîn" denir ki temkin de esasen budur. Çünkü temkini olmayan kimse de telvîn meydana gelmez. İbnü'l-Arabî telvînin ilâhî genişliğin delili, varlıkta bir şeyin tekrarlanmamasının ilâhî genişliğin bir gereği olduğunu bilen kimsenin varlık âleminde telvinden başka bir şey göremeyeceğini belirtir. Zira Hakk'ın "bir" olan varlığı ilâhî genişlikten ötürü mertebelerde farklı farklı tecellî ederek çoğaldığından telvinde temkin ehli sürekli biçimde çoklukta birliği, birlikte çokluğu gören kimse-

dir (*Fütûhât-ı Mekkiyye*, IX, 249-252). Abdülkerîm el-Cîlî telvinde temkin ehlinin melâmetler olduğunu, onların bütün işlerinde Hakk'ı vekil edindiklerini, kulluk ölçüsüne göre hareket ettiklerini, âhîret için olanı dünyada gizlediklerini söyler. Kâşânî'ye göre telvîn ve temkin zâhirî, bâtinî ve cem'î tecellîlerin mertebelerinden ibarettir. Necmeddîn-i Dâye telvîn setr, temkini tecellî haliyle açıklamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*: *İslâm Tasavvufu* (trc. H. Kâmil Yılmaz), İstanbul 1996, s. 357; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risaleleri* (nşr. ve trc. Süleyman Ateş), Ankara 1401/1981, tercüme, s. 131; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 211-213; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 521-523; Hâce Abdullah el-Herevî, *Menâzilü's-sâirîn: Tasavvufta Yüz Basamak* (trc. Abdürrezzak Tek), Bursa 2008, s. 133; Baklî, *Meşrebü'l-ervâh* (nşr. Nazif M. Hoca), İstanbul 1974, s. 147-148; Sühreverdî, *Avârif*, s. 85-86; Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Letâ'ifü'l-i'lâm* (nşr. Mecîd Hâdîzâde), Tahran 1379/2000, s. 181-184; İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye* (trc. Ekrem Demirli), İstanbul 2008, IX, 249-252; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî* (trc. Tâhirülmevlevî, haz. Yakup Şafak – İbrahim Kunt), Konya 2005, s. 243-244; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: İstilahât-ı İnsân-ı Kâmil* (nşr. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 336-338; Refik el-Acem, *Mevsû'atü'l-muştalahât-ı'tasavvufi'l-İslâmî*, Beyrut 1999, s. 199-201; Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili*, İstanbul 2007, II, 47-55; M. Cevâd Şems, "Telvîn ve Temkin", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1383/2004, VIII, 138-141.

SEMİH CEYHAN

TEMÇİD

(تمجيد)

Türk dinî mûsikisi formlarından.

Sözlükte "tâzim ve senâ etmek" anlamındaki temcîd minarelerde ezandan ayırılarak Allah'a yapılan dua, tazarru ve mü-nâcâtlar hakkında kullanılır. Üç aylarda re-cebin ilk gecesiyle başlayıp ramazanın te-ravîh kılınan ilk gecesine kadar yatsı na-mazının ardından, ramazanda ise sahur-dan sonra müezzinler tarafından halkın iş-tirakiyle minarede okunurdu. Temcîd sa-hur vaktinde okunduğundan halk arasında "sahur" mânasına da gelir. Cami ve tekke-lerde temcîde çıkmak ve temcîd okuya-cak topluluğu yönetmek müezzinlerin ve zâkirlerin önemli görevlerindendi. Mehmed Zihni Efendi, *Nî'met-i İslâm*'da temcîdin Sultan Nâsîrüddin'in emriyle başladığını ve gecenin son üçte birinde okunduğunu ya-zar. Nâsîrüddin, Memlûk Hükümdarı I. Bay-bars'ın oğlu el-Melikü's-Sâid Berke Han'dır

(1277-1279). Kandil ve Kadir gecelerinde temcîde çıkanların sayısı artar, temcîd okunurken minarenin altında toplanan insanlar okunan temcîd hakkında yorumlar yaparak âdeta bir mûsiki meclisi oluştururlardı. Üç aylarda düzenli biçimde sürdürülen temcîdin üç aylar dışında özel gecelerde okunduğu yerler de vardır.

Temcîd şu şekilde icra edilir: Bir kişinin, “Yâ hazreti mevlâm” şeklindeki girişinden sonra üç defa kelime-i tevhid çekilir. Ardından peygamberlerden bazılarının ismi zikredilir ve Hz. Muhammed’e salâtü selâm getirilir. Daha sonra Allah’ın isimlerini ihtiva eden Kur’an âyetlerinden biri okunur; bunu bir beyitten ibaret münâcât veya na’tın okunması takip eder. Hep birlikte “ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn” denilip ardından bir kişi tarafından fâtiha çekildikten sonra yine bir kişinin, “Mâ kâne Muhammedün ebâ ehadin ...” (...) veya “Sübhâne rabbike rabbi'l-izzeti ammâ yâsifün ...” (...) diye başlayan âyeti okumasıyla temcîd sona erer. Ramazan ilâhilerinde olduğu gibi temcîdlerin güftelerinde de ramazanın ilk on beş gecesinde “merhabâ yâ şehri ramazan merhabâ!”, son on beş gecesinde “elvedâ dost elvedâ!” ifadeleri kullanılır.

Rast, uşşak, segâh, hicaz, nevâ, hüseyinî, acem, acem-aşiran, eviç, muhayyer, şehnaz gibi makamların normal seyri takip edilerek icra edilen temcîdler ilâhi veya tevşih şeklinde bestelenmiş olmadığı için her gece ayrı makamda okunur, başından sonuna kadar bu makam üzerinde devam ederdi. Bazan nihâvend ve sûzinak ilâhilerin de okunduğu olurdu. Suphi Ezgi, Sünbülî Dergâhî zâkirbaşısı Hoca Fehmi Efendi'den kaydettiği bir temcîdin notasını yayımlamıştır (bk. bibl.).

Temcîdler, İstanbul'da önceleri Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâyî ve Nasûhî dergâhlarında okunmaya başlanmıştır. Hüdâî Dergâhı'nda her pazartesi ve cuma gecesi temcîd okunması âdetini bizzat Aziz Mahmud Hüdâyî ihdas etmiştir. Ayrıca İstanbul Tophane'de Kâdirihâne Tekkesi'nde, Kocamustafapaşa'da Sünbül Sinan Dergâhı'nda, Cerrahpaşa'da Oğlanlar Tekkesi'nde, Eyüp Sultan Camii'nde, Karagümürük'te Hırka-i Şerif Camii'nde, Eğrikapı'da İvaz Efendi Camii ve Tekkesi'nde temcîd okunmaktaydı. Süleymaniye Camii'nde sadece ramazan gecelerinde, Çengelköy Havuzbaşı'nda Kâdiriyeye'den Şeyh Nevruz'un tekke ve camisinde kandillerde temcîd okunduğu nakledilir.

Dini mûsikinin birçok formunda olduğu gibi temcîd de Anadolu'da daha basit bir şekilde icra edilmiştir. Çorum bölgesinde okunan bestenigâr temcîdin güftesi Eşrefoğlu Rûmî'ye aittir. “Mevlâm, dâim Allah” sözleriyle başlayan ve, “Kamu aylar kamu yıldız / Âh ederim gece gündüz” güftesinin okunmasının ardından ramazanın ilk on beş gününde, “Şükür yine geldi mâh-ı mübârek”, son on beş gününde “Yöneldi gitmeye yoktur karârı” güfteleri muhayyer kürdî makamındaki melodinin üzerine okunarak temcîde ilâve edilirdi. Bazan temcîd ilâhi ve na'tlarla uzatılabilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm: Kitâbü's-Salât*, İstanbul 1326, s. 50; Suphi Ezgi, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcîd-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 4-7; a.mlf., *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul, ts., III, 67-72; Nuri Özcan, *Onsekizinci Asırda Osmanlılar'da Dini Müsiki* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, I, 19-20; Recep Tural, *Türk-Din Musikisinde Na't, Tesbih ve Temcîdler* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Minare Musikimizde Temcîd'ler”, *Tarih Konuşuyor*, sy. 36, İstanbul 1967, s. 2996-3000; Pakalın, III, 451 (Çorum'da temcîdle ilgili bilgiler Hâfız Receb Camci'dan alınmıştır).

UBEYDULLAH SEZİKLİ

TEMELLÜK ve TESÂHÜB KAYDI

Yazma veya basma eserlerin herhangi bir yerinde kime ait olduğunu belirten kayıt.

Temellük ve tesâhüb kayıtlarının ne zamandan beri kitaplara konulduğu bilinmemektedir, ancak bu kayıtların kitap tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Matbaanın icadından önceki dönemlerde kitaplar büyük emek ve masraflarla elde edildiğinden çok değerliydi ve bir kitaba sahip bulunmak bir imtiyaz sayılırdı. Bu sebeple kitapların başkasına intikal etmesini önlemek amacıyla bazı tedbirlere başvurulmuştur. Ortaçağ Avrupası'nda belirli sayıda kitaplar sadece önemli merkezlerin kütüphanelerinde yer alır ve çalınmaması için zincirlerle raflara bağlanırdı. İslâm dünyasında daha ilk asırlardan itibaren başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere çeşitli alanlarla ilgili kitapların yazılmasından sonra bunların sahipleri, kitaplarına değişik dillerde ve farklı ifadelerle bazı kayıtlar yazma ve işaretler koyma ihtiyacı duymuşlardır. Bu tür kayıtların İslâm coğrafyasının değişik yörelerinde birçok şekli bulunmaktadır. Bunların belli başlılarını şöylece sıralamak mümkündür:

تملك الفقير ٠٠٠ دخل في نوبة ٠٠٠، دخل بملك الفقير، كتبه الفقير الحقيق ٠٠٠ في سنة، انتقل إلى الفقير، ثم انتقل إلى، إستحبه العبد الفقير، استصحت، من كتب الفقير الحقيق، من تملك العبد الفقير، مما ساقه سابق التقدير إلى سلك ملك الفقير، في نوبة كاتبه ٠٠٠ في سنة، مما دخل في نوبة العبد الفقير، من جملة كتب الفقير، برسم ٠٠٠ صاحبه ومالكه، صاحب هذا الكتاب، مالك اين كتاب، صاحب اين كتابك، اين كتاب مال ٠٠٠ است، خريدم اين كتاب را، اين مجموعه از آن ٠٠٠ است، بو كتاب صاحبي.

Temellük ve tesâhüb kayıtları önemli tarihi ve biyografik bilgiler içermesinin yanında kitabın macerasını da ortaya koyabilir. Meselâ Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde 2105 numarada kayıtlı *Divân-ı Kebîr* yazmasının başında, “Sâhibühû es-Sultân Bâyezîd b. Muhammed Han hullide mülkühû” kaydı bulunmakta ve hemen altında “Bâyezîd b. Muhammed el-muzaffer dâimâ” ibaresini taşıyan mühür yer almaktadır. Bu kayıtlar, eserin Yıldırım Bayezîd'in kitapları arasında olduğunu ve oradan Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ne intikal ettiğini göstermektedir. Aynı kütüphanede 1692 numarada kayıtlı Yâr Alî-i Şîrâzî'nin (ö. 812/1409) *Leme'hât* adlı Farsça eserinin başında birkaç temellük kaydından başka Konya Âsitânesi postnişini II. Bostan Çelebi'nin (ö. 1117/1705) “Min kütübü'l-abdi'l-fakir Bostân b. Abdülhalim el-Mevlevî” kaydı mevcuttur. Yine bu tür kayıtlar kitap sahibinin sosyal durumunu, mesleğini, meşrebini ve kimliğini gösterebilir. Bunun bir örneği, yine Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde 85 numarada kayıtlı *Câmi'u'l-esrâr* adlı tamamlanmamış Arapça tefsirin başında yer alan, “Temellekehû el-fakir ileyhi sübhânehû ve teâlâ eş-Şeyh Halil Baba b. eş-Şeyh Kâsım Baba min Hulefâ-yi Hacı Bayrâm-ı Velî kaddese'llâhu sırrehû'l-âli” şeklindeki kayıttır. Yazma bir kitap hükümdar veya şehzadenin kütüphanesine intikal ettiğinde üzerine genelde başkası tarafından temellük kaydı yazılır. Bu kayıtlar bazan siyasi tarih, edebiyat tarihi ve kültür tarihi açısından bazı ipuçları verebilir. Meselâ Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Fâtih, nr. 2888) *Mağâlât-ı Şems-i Tebrîzî*'yi 789 (1387) yılında temellük eden Müstencid b. Sâti' b. Hasan el-Mevlevî, bu yazmanın Sultan Veled'in halifesi Hüsâmeddin Hüseyin oğlu Muhammed Münecim tarafından Gevher Şad adlı bir hattata yazdırıldığını, Hüsâmeddin Hüseyin ve oğlu Muhammed Münecim'in kendisinin üstadı olduğunu temellük kaydında belirtmektedir. Müstencid ise 805'te (1402) Timur'un ölümüyle yerine geçen oğlu Halil Sultan'ın Anadolu'ya gitmesine izin verdiği kimsedir.